

הַגִּנְרָל סְמוּטס

(בתאורו של ארמסטרונג)

מאת א. ראובני

א.

הַגִּנְרָל יאן כריסטיאן סמוטס נודע לקהל היהודי כאיש מדינה מפורסם מדרום-אפריקה, שעמד על עריסת הכרות בלפור ומאז ועד היום קרוב דבר הבית הלאומי אל לבו.

בעולם הגדול כרוך שמו באותו נסיון רבי-המעוף לאגד את כל אומות-התרבות ולהכניסן במסגרת אחת קבועה, שתקוות רבות כל כך נתלו בו לפני כעשרים שנה וכלן נשרו אחת אחת ופנו מקום לאכזבות. לא אב אחד היה לחבר הלאומים, אבל סמוטס הוא שהרה אותו ועצב את דמותו ברוחו — ממנו ינק גם הנשיא וילסון. וכך מספר לנו ארמסטרונג: במעשה אחד מצא סמוטס קורת רוח: ביצירת חבר הלאומים. לעת בואו אל פריז כבר עמד על מושג החבר ובררו במחשבתו לכל פרטיו, הלבישו צורה ממשית וידע מה חפצו. הנשיא וילסון נשא בלבו רעיונות דומים, אבל הם היו מטושטשים, תפוחים כצמר, מעורפלים, לא-מבוררים די צרכם. לויד ג'ורג' נתן לו לקריאה את תזכירו של סמוטס. וילסון, שחש בכבודו, אמר ללויד ג'ורג' בקצרה כי אין הוא זקוק לעזרה כל שהיא ממנו. ואולם וילסון, העיר לויד ג'ורג', לאחר שקרא את תזכירו של סמוטס, בלע אותו על כרעיו ועל קרבו. מאז שאל הנשיא וילסון את דעתו של סמוטס בכל השאלות הנוגעות בחבר. כל פעם שהיה זקוק לעצה הזמינו אליו, והיה מאמין בו ובוטח עליו. ושוב נחה דעתו של סמוטס. ניתנה לו תשומת-הלב שהיה רגיל לה. ניתן לו ללכת בדרכו... יתר על כן, הוא מצא בו, בוילסון, את מינו. וילסון היה מורה מעיקרו. על כל אלה אשר סביבו השקיף מלמעלה. הם היו בעיניו, וכמוהם אומות העולם, כעין תלמידים הצריכים חנוך ותקון. כך היו גם בעיני סמוטס, וגם בלבו היתה אותה תשוקה לתקן אחרים. מן ההכרח, היה אומר, ללמד את האנושות בינה חדשה ושטות בינלאומיות חדשות. איש מהם לא הבין כמה מרגיזה את האחרים העמדת פני עליונות זו, וכמה מעטים הם בני האדם החפצים להיות מתוקנים.

וילסון וסמוטס שניהם היו מלומדים, שניהם חבבו ספרים יותר מאנשים חיים, שניהם אהבו פסוקים נאים. הם שאלו אמרות איש מרעהו והחליפו אותן בהנאה. סמוטס השתמש ב„הגדרה עצמית“ של וילסון. וילסון קבל מסמוטס את המאמר: „אירופה עומדת בסימן של חסול וחבר הלאומים הוא יורשה של הנחלה הגדולה

1) H. C. Armstrong, Grey Steel, Penguin Books.

הזאת". "יורשה של הנחלה הזאת" — וילסון גלגל את המשפט בפיו והוציאו בכל שעת כשר.

"שניהם אהבו שלטון. שניהם היו אטומים, שקועים עמוק בתוך עצמם, שניהם דברו גבוהה גבוהה והלכו בקטנות ובלבד שיגיעו אל מטרתם. מה שאמר קלמנסו, בלשונו החריפה והמחללת, על וילסון, יוכל להאמר גם על סמוטס: הוא מדבר כישו הנוצרי ועושה כלויד ג'ורג'".

"החלטת ועידת השלום על יסוד החבר היה בעיני סמוטס, החשוב במפעליו. כל שאר הבעיות — גבולות, מיעוטים, תשלומי חובות המלחמה, מגיעת מלחמות בעתיד, הקמת מדינות חדשות — כל אלה ואלף דברים אחרים, התובעים את פתרונם, יתישבו לאחר זמן, עת יוכר חבר הלאומים, יתפוס לו מעמד חוקי, יהיה לחלק קבוע בסדור העולם, ואבר קבוע בחיי התרבות בימים כתקונם".

נתמנתה ועדה לעריכת התקנות שהחבר יושתת עליהן. חבריה הראשיים היו: הנשיא וילסון כבא־כח אמריקה, והלורד רוברט ססיל וסמוטס כבא־כח הממלכה הבריטית. לויד ג'ורג' השתתף בה מעט, ואת רוב המלאכה הניח לססיל. בישיבות היה ססיל ראש המדברים. סמוטס מעט בדבורים, כמו בקבינט של המלחמה, אבל כל דבריו היו שקולים — על כן שמעוהו בכבוד. "תקנון חבר הלאומים" בצורתו המוגמרת הוא פרי השפעתו ועצתו.

כל קורא עתונים יודע עוד דבר על הגנרל סמוטס והוא — שאחרי המלחמה הקודמת עמד מדינאי זה כמה שנים בראש ממשלת דרום־אפריקה — עד שקם לו יריב חזק מקרב בני עמו. הגנרל הרצוג, שדחק את רגליו וירש את מקומו. סמוטס נשא את נפשו אל אחדות דרום־אפריקנית, בה ישכנו בשלום, זה בצד זה, שני היסודות הלבנים אשר בארץ, הבורים והאנגלים, כמו האנגלים והצרפתים בקנדה או הגרמנים, הצרפתים והאיטלקים בשוויץ. ולעומתו הרצוג הוא בא־כח הזרם הבורי שלא השלים, ואינו חפץ להשלים, עם האחז האנגלים בדרום־אפריקה. הרצוג ורוב הבורים רואים את כל נגב אפריקה, מעיר הכף עד גבול אנגליה ורודזיה בצפון, אם לא הלאה מזה, כנחלתם בלבד. כל מי שאינו עמיתם נכרי הוא בעיניהם, "אויט־לנדר", בין אם הוא מהגר מקרוב בא ובין אם הוא הדור השלישי או הרביעי בארץ. חזונם — דרום־אפריקה שכלה בורית.

הזרם הזה גבר בקרב הבורים. ההגה הוצא מידי סמוטס. נדמה כי בזה נסתימה דרכו המדינית. אבל היא לא נסתימה. סמוטס נסוג לשעה ושב ונאבק, התפשר עם יריבו — ושמר את צעדיו. עברו שנים רבות. סמוטס כמעט נשתתק ונשכח מחוץ לארצו. באה המלחמה הזאת ושוב עלה שמו על דפי העתונים באירופה ובאמריקה. הרצוג בקש להתגדר בניטרליות. להלכה חפשי כל דומיניון בריטי להשתתף במלחמה, שבריטניה הגדולה נכנסה בה, או לא להשתתף. ויש גם מעשה: איך בחרה לעמוד מנגד. מובן מאליו שאילו רבו מקרים כאלה לא היה חבר העמים הבריטיים יכול להתקים בצורתו זו: או שהיה מתפרד לחלקיו או שהיה מתלכד ומתהדק מבפנים. האנגלים והבורים המאמינים בברית דרום־אפריקנית מאוחדת ומשולבת בממלכה הבריטית קמו על הרצוג ומגרוהו בכחות משותפים — והשיבו את סמוטס אל יושנו.

ארמסטרונג עזב את גבורו בשעה שזה נראה כמשלים עם גורלו ומקבל עליו להסתפק להבא במקום שני בממשלה. מאז חלפו כחמש שנים. פתאם נהפך הגלגל עוד פעם, וסמוטס בן הששים ותשע חזר והגיע אל המקום הראשון.

ב.

מעלה גדולה לספרו של ארמסטרונג שהוא מגלה לנו את סמוטס בסביבתו הטבעית, מחשף את מקורו, עוקב אחרי צמיחתו ובוהן בעין חדה אותו צרוף משונה של יסודות נפשיים שהוא עילה לכל השגיו ולכל כשלונותיו. העולם הגדול ראה והכיר רק את צמרתו. את סמוטס של ועידת השלום וחבר הלאומים, והעולם היהודי — את סמוטס של הבית הלאומי. את שרשיו, המעורים בקרקע מולדתו הרחוקה, לא ראו. ארמסטרונג הלך שם, חתר ונבר והעלה מה שהעלה.

ספרו שובה דמיון הקורא לא משום שהוא עוסק באדם מפורסם בימינו. יכול אתה לספר חיי בן בלי שם — אם אתה יכול — וספורך יהיה כליל היופי או כליל הענין. ויכול אתה לכתוב ספר על אלכסנדר מקדון, אשר יקהה שני כל קורא. כדבר הזה יקרה גם סופרים מוכשרים, ולא את המושכים בעט בלבד. מורואה חבר ספר עבה על המרשל ליוטה, והנה כלו קש וגבבה, ורוח של שממון מרחפת על כל דפיו. ליוטה אינו אלכסנדר מקדון, אבל הוא איש נודע בדורו, כובש מרוקו; ומורואה אינו מקטלי קנים באגם. אלא שהלך אחר צדיות שאינן אמנותיות; והן שקלקלו את שורתו. גם ארמסטרונג אינו נקי מצדיות, בהן שדבר אין להן לא עם ספרות ולא עם אמנות, ובהן ספרותיות שאינן אמנותיות. כי יש גם כאלה. ארמסטרונג סגל לו סגנון דופק והולם, כעין כתיבה בפטיש. ההלמות הזאת, יש והיא נראית כתכסיס ספרותי המכוון לכבוש את הקורא בהסתערות ובהפתעה, ובמדה שהיא מופרות ומתובלת במליצות מורכבות אינה עשויה לחזק את האמון בכנותו של הכותב. ערכו של הכותב תלוי, בסוף חשבון, בתכנו. סגנון חריף או מפואר, דוהר או מכה במקבת, אם לא יצודק בתכן הכתוב, לא יצילו מחרפת החדגוניות והשעמום. סגנון "סורר" או יוצא דפן אין לו, כשהוא לעצמו, כל יתרון מסגנון נוח או שקט, מתון או הולך במסלול. היתרון הוא רק במזיגתם האמנותית השלמה של התוך והלבוש הסגנוני.

מבחינה זו טוב ספרו האחרון של ארמסטרונג מספריו הראשונים (על מוסטפא כמאל ועל בן-סעוד). ההלל הגדול על בן-סעוד גדול יתר על המדה. אנו חשים בחללים ונקבים מבעד לפרחי המליצה ההלמותית. ומגנויי מוסטפא כמאל עולה רוח של טינה, ויש רשם כי דברי אמת ודברי רכילות משמשים כאן בערבוביה.

פגימות שיסודן בצדיות ישנן גם בספר על סמוטס. חבה יתרה נודעת מן המחבר אל שם התואר "אפור". ספרו על מחדש תורכיה נקרא "הזאב האפור", ספרו על נושא דגל האחוד בדרום-אפריקה — "פלדה אפורה". אפור מצטרף במחשבתו, כנראה, לקר ואכזרי, קשה ונוקשה Grey Wolf הולם את מוסטפא כמאל (באנגלית), ואין לומר כי Grey Steel הולם את סמוטס באותה מדה. אמנם הוא קשה ונוקשה

ויבש, אבל לא בזה סוד כחו והצלחתו; על כל פנים, לא רק בזה ולא בעקר בזה. יותר קולעת אל המטרה כותרת-המשנה, הקשה לתרגום: A Study in Arrogance איך תאמר arrogance בעברית? שחצנות? התנשאות? יהירות? הקלה בכבוד אחרים? מכל אלה יש בו, בסמוטס, מנה גדושה. ואף על פי כן, אין arrogance מספיקה. דומה הדבר כי גם כותרת — המשנה, כמו הראשית, מקורה בגנוני סגנון ובתחבולות פרסמת.

כל אדם דומה לחברו בתכונותיו היסודיות. מכאן הפזמון הנצחי: "כלנו אחים" וכל אדם שונה מחברו במזיגת התכונות היסודיות, בצרופי גוניהן ובני גוניהן. משום כך הוא יחיד במינו ועולם בפני עצמו. בסמוטס התחברו התכונות הרגילות במנות לא-רגילות: מות עיוני חריף, ותשווקה עזה להעסיקו בהיות עולם המעשה; תאוה לשלוט, לכון לנהל את הכלל, ואדישות גמורה לפרט, לבשר-יודם; אהבה גדולה לרעיונות גדולים, כוללים, וערמה גדולה בהשגת מטרות קטנות, שהשעה הציגה על דרכו המדינית; סגולות ראש פושטים בגדוד רבת-חבולות וחסר סגולות ראש צבא. יצרי לב ומוח הצטרפו כאן לצרוף לא מצוי, העומד על בסיס נפשי מוצק סמוטס מתמיד ועבדן על פי טבעו. הוא חי בעבודתו ורק בה, מחוצה לה אינו מוצא לו מקום. כך בימים כתקונם, ובימי חרום הוא לוחם העשוי לבלי חת. במלחמת הבורים היה הראשון בכל מקום סכנה והשליך את נפשו מנגד פעמים רבות, לצרך ושלא לצרך. מורך-לב עריצים כנירון או כהיטלר, היראים לבשרם והמציגים את יראתם כחרדה "לכלי יקר", פן יאבד, זר לנפשו. ובצד הגבורה המלחמתית שוכן בקרבו רגש עמוק של אי-בטחון. מילדותו התרחק מחברה. בישנות פראית דכאה רוחו וכבלה את גופו. גרמו לה, או הגבירוה, מגרעותיו הגלויות לעין: אינו יפה מראה, אינו יפה לשון, אינו מסביר פנים, אינו נוח לבריות ואינו חביב עליהן. אין בו כל ברק חיצוני. סמוטס לא יכול להשלים עם לקוייו. כחותיו הפנימיים הגדולים התקוממו לחולשותיו. מתוך מאבק קשה גולדה תקיפותו היתרה, הנוקשה, זו ה־arrogance שעמדה לו להתגבר על כשלונותיו הרבים ולעלות אל פסגת החיים המדיניים בארצו ואל רמות גבוהות בחיים המדיניים הבינלאומיים. בגבורתו ובמרצו, בלי כשרונות של מצביא, היה לגנרל; בהתמדתו ובעקשנותו, בלי כשרון של דברן, היה לנואם ולשליח הצבור; בחריפותו, בעבדנותו ובתקיפותו, בלי כשרון של מנהיג, נעשה לראש מפלגה מדינית, לראש המדינה, לדמות בינלאומית, והרבים הלכו אחריו ונשמעו לו, אף על פי שלא חבבוהו. אם לא היה למנהיג נערץ כ ב ו ט ה , רבו וחברו במלחמה ובשלום, היה לנגיד ומצוה.

אל תקיפותו הנוקשה, שבה פלס לו דרך ובה שלט ורדה ככל אשר הגיעה ידו, מתכונת בלי ספק כותרת-המשנה: A Study in Arrogance.

3

אדם המטפס ועולה בכחותיו מלמטה למעלה, אי-אפשר לו בתקיפות נוקשה בלבד, עליו להתגמש ולהתפתל. סמוטס, בהיותו ראש גדוד פרטיזני, הצטין

בתחבולותיו. וכן נודע בהמצאותיו הערומות והמחוכמות במערכות מפלגתיות ומדיניות. הוא למד את לשונו לדבר חלקות בשעת הכרח ואנס את פניו ללבוש סבר יפה. ויש שעמד במקום שדברנים גדולים ומנהיגים מוסמכים לא יכלו לעמוד בו וקנה לב המונים בנאום אחד.

מעשה אפיני, המגלה את יכולתו המפתיעה להסתגל לנסבות ולמצוא מוצא ברגע המכריע, — מספר ארמסטרונג מימי מלחמת העולם. סמוטס שהה אז באנגליה והשתתף בקבינט המלחמה. מלבד זאת העסיקו לויד ג'ורג' בכמה ענינים אחרים. „יחד עם ברנס, מנהיג הפועלים, הביא לידי גמר שביתת חמשת אלפים מכוננים בקובנטרי. אחרי כן נסע לדרום-ולס, אל כורי קרדיף ששבתו ורוח רעה בקרבם. המצב היה קשה מאד. הכורים מאנו לשוב אל עבודתם. הנהלת הצי הודיעה כי אין לה מלאי של פחם אלא לשבוע אחד. אחרי השבוע לא תוכלנה אניות המלחמה לצאת אל מערכות הים. הובלת המזון, הצבא והתחמשת תשותק כלה. לא תהיה אפשרות לשלח תגברת לצרפת. באין מזון מובא מעבר לים תגוע אנגליה ברעב במשך שבועים. הגרמנים ינצחו.

„המון עצום חכה לסמוטס בטוניפנדי. פני המתקהלים בשרו רעות. אילו בא אליהם אנגלי או ולשי לא היו מקשיבים לו כלל, אבל לבן דרום-אפריקה היו מוכנים להקשיב ולשמוע מה בפיו. הם צפו לכושי. הופעת איש לבן גרמה להם אכזבה. בכל זאת הוא איש זר, חדוש. הם שקטו והמתינו לדבריו.

„סמוטס עמד רגע והשקיף על רתח אלפי אנשים מרי-נפש, ים של פנים לבנים, המביטים אליו מתחת לכומתות-בד אפורות, הנעים וזעים כמשברי גלים בפרוץ הרוח את הנחשול. מדי פעם הפרחה הלצה או שנינה; הן עברו בקהל עד קצהו, ושם נעזבו וחדלו להיות. האויר היה מחושמל. סמוטס חש בהתרגשות הדחוסה שהצטברה למטה. הוא ידע מה תלוי בהצלחתו או בכשלונו ברגע זה: מפלה או נצחון בצרפת, עתידה של אנגליה, של הממלכה, של אירופה; אולי — של העולם התרבותי כולו.

„ברגעים כאלה היה מתגלה שעור קומתו של סמוטס במלואו, והפלדה אשר באפיו נראתה בחוש. הוא לא הביא עמו נאום מוכן מראש — השראת הרגע היא תשים את הדברים בפיו. לויד ג'ורג' אמר לו בצאתו מלונדון: זכור-נא כי בני עמי זמרים גדולים הם: מן הדבר הזה לא יסיח את דעתו.

„הוא נטה קצת לפניו. הקהל עמד דום, דחוס ומתוח.

„רבתי“, אמר, ומבטאו, מבטא מלמסבורי (שבדרום-אפריקה), העיד עליו כי אינו אנגלי, „באתי מרחוק. . . לא מבני הארץ הזאת אנכי. . . במולדתי שמעתי כי בני ולס הם הזמרים הגדולים בעולם. אם יש את נפשכם, שיר-נא לי תחלה, שיר משירי עמכם!“

„רגע של תמיהה והסוסים. והנה נענה איש אחד ופתח בשיר „ארץ-אבותי“, וכל ההמון הגדול זע, שורה אחר שורה, וענה אחריו כמקהלה אדירה אחת, ברגש עמוק ובהתלהבות עצומה.

„כתם השיר קמה דממה סביב. עוד הלבבות רוטטים מהתרגשות. הכעס יצא מהם. סמוטס מהר לדבר בטרם יעבור רגע הרצון.
 „הלא ידעתם“, אמר „כי רבבות חבריכם מחרפים את נפשם למות בצרפת, בחפירות. . . והחפירות, לא רק בצרפת בלבד הן, כי אם גם פה, בטוניפנדי. . . ואני, לבי סמוך ובטוח, כי פה בטוניפנדי תגנו על ארץ אבותיכם.
 „הכורים שבו אל עבודתם. השביתה נגמרה. הצי קבל מנת פחמו והוסיף לשמור את דרכי הימים“.

ד.

ארמסטרונג מעמיק חקר באפיו של איש המדינה הבורי המהולל. אין זה מחקר פסיכולוגי מפשט. ארמסטרונג אינו מרצה. הוא יודע לספר. חיי סמוטס מתגלים לפנינו במעשים, בתמונות חיות, גדושות מהומה והתרגשות. והן נתונות במסגרת רחבה. פרשת המאבק בין שני יסודות הלבנים, המתנגחים בדרום-אפריקה, נגולה לפנינו. ההתפרצות ממשמשת לבוא. אנו רואים אותה בבואה. אנו תפוסים בסערתה. אנו יוצאים ממנה בשלום יחד עם כמה מגבוריה, ובראשם בוטה וסמוטס. אנו הולכים אחריהם משיא אל דחי ומדחי אל שיא. וכן — שנים על שנים, עשרות שנים. אנו מגיעים עד קרוב לזמננו. קורות סמוטס משולבים כל הימים בקורות עמו וארצו. הבורים נוצחו במלחמה וקפחו את עצמאותם. אולם שעת הדכאון לא ארכה. כעבור שנים מעטות הוקמה ברית דרום-אפריקה, מדינה דימוקרטית המאחדת את הבורים ואת האנגלים והעומדת ברשות עצמה, דומיניון הקשור אל הממלכה הבריטית בקשרים לא-מוחשיים, כמו כל שאר הדומיניונים. מיום הוסד הברית לא עמד אנגלי בראש ממשלתה, כי הבורים מרובים הרבה מן האנגלים בארץ, וההכרעה מובטחת להם. אבל הם מפולגים לשני זרמים מדיניים: סמוט וסיעתו הנם חסידי הברית והזיקה אל הממלכה הבריטית; הרצוג וסיעתו שואפים להפרד מן הממלכה. סיסמתם: דרום-אפריקה לאפריקנדרים, כלומר, לבורים. רוב הבורים נוהה כרגיל אחרי הסיעה הזאת. האנגלים תומכים בסיעת סמוטס.

ארמסטרונג אנגלי, קצין וסופר בריטי, במדה רבה — סופר מדיני. אין הוא מפרש את דעתו, אבל יחסו ברור: לבו נתון לכוונו של סמוטס, העולה בד בבד עם כוונה של המדיניות הבריטית הכללית ומדיניות האנגלים היושבים בדרום-אפריקה. ואף על פי כן הוא נוהר מחטוא לאמת. הוא מניח למציאות לדבר בעדה, וזו מדברת על פי רוב, גם בעדו.

הרצוג ואנשי שלומו מציגים את עצמם כלאומיים, הנלחמים לחרות עצמם; ואת הצד שכנגד — כבוגדים. אולם הבורים אינם עם מדוכא בדרום אפריקה. חלקם בשלטון גדול מחלקם של האנגלים. תנועתו של הרצוג ספוגה רוח לאומנות חשוכה, והיא קשורה בקשרים אמיצים אל תנועתו הנאצית והצוררת של הד"ר מלן. מכאן הנסיון להניא את דרום-אפריקה מהשתתפות במלחמה — נסיון שנכשל.

סמוטס בורי לאומי כמו מתנגדיו. אבל הוא רואה עתיד עמו בברית של שלום בין כל הלאומים הלבנים אשר בדרום-אפריקה. הבורים עם קטן, אשר לא יוכל לעמוד

לבדו בפני הגרמנים או כבשנים אחרים מחוץ. אחדו הלבנים בפנים וחברות בממלכה הבריטית הם לטובת הבורים ולטובת יתר הלבנים. חלומי של סמוטס : אפריקה הדרומית — לבנה ומאוחדת.

ארמסטרונג מתאר את שני הצדדים בלי כחל וסרק. אין סמוטס כליל השלמות בתאורו. אבל הוא איש רב חזון ורב פעלים, משכמו ומעלה גבוה מכל יריביו ובעלי דבבו.

אך יש צד שלישי שהמחבר נמנע מלהבליטו. למעלה משליש האוכלוסים הלבנים בדרום-אפריקה הם אנגלים. מה עשו אלה בימי מלחמת הבורים ואחריה? מה מתרחש במערכותיהם היום? ססיל רודס, גדול הממוק, נושא היזמה האימפרי-אליסטית, ולורד מילנר, האדמיניסטרטור והמדינאי המרחיק ראות, חיים לפנינו. הישוב האנגלי כאילו אינו קים. יש והוא נזכר, אך אין אתה חש בו בפעל. אין זו שכחה מקרית, כמובן. ארמסטרונג חפץ להיות אוביקטיבי, וכן הוא חפץ להבנות מאוביקטיביותו. כונתו לחזק את הכוון הרצוי והדרוש למדיניות הבריטית. הישוב האנגלי אשר בדרום-אפריקה הוא הקוץ באלה. ארמסטרונג דולג על הקוץ או מהלך סביבו בזהירות, נוגע בו ואינו נוגע. יסוד אחד חסר מן התמונה, והנה נפגמה שלמותה. במקום שהמגמה הספרותית-הפסיכולוגית באה לידי התנגשות עם המגמה המדינית נפגע הצד הספרותי ויצא מקופח.

ה.

הגנרל סמוטס הלך כל ימיו אחרי רעיונות גדולים. אחד הרעיונות שתפסו בלבו לפני עשרים ושלוש שנים ולא נעזב ממנו עד היום, הוא רעיון שיבת ישראל אל אדמתו. בדבר הזה נאמנה עלינו עדותו של המחבר, הממצה את תולדות הבית הלאומי במלים קצרות ובוטות, כדרכו. אין ארמסטרונג „מחסידי אומות העולם“, אלא הוא, בראש ובראשונה, חסיד הגדולה הבריטית הממלכתית. משום כך דוקא, ומשום בקיאותו וסמכותו, ראויים דבריו לתשומת לב יתרה ולאמון. וכך הוא אומר :

„בשנת 1917, לעת בוא הסתו, פשטה המלחמה את צורתה הראשונה. זה כבר חדלו הצדדים להחליף מכות, אלא עמדו נאחזים ולאים, כשני נאבקים המגיעים חזה בחזה, שריריהם המדולדלים רועדים, והם מאנסים את עצמם להמשיך, להדוף עוד הדיפה, לעשות עוד מאמץ נואש. הממשלה בקשה בני ברית בכל מקום, גדולים עם קטנים, כל מי שיוכל לעזור לה להכות גרמניה אחור : ערבים, מוסלמים מכל המינים, כורדים, יונים, ארמנים, ועל הכל — יהודים : יהודי העולם כולו, ובפרט יהודי גרמניה ואמריקה. כדי לרכוש עזרת היהודים הוציא ב ל פ ו ר , שר החיצון, בהסכמת אמריקה וצרפת, הכרזה האומרת כי אנגליה תראה להפוך את ארץ ישראל לבית לאומי ליהודים, אם תנצחנה במלחמה בעלות ההסכמה.

„רעיון הציונות, רעיון של בית לאומי ליהודים בארץ-ישראל, הוכנס אל המדיניות המעשית על ידי אציל קתולי מנורפלק, ס י ר מ ר ק ס י ק ס , שהתמחה בעניני המזרח הקרוב, והשפעה רבה ממנו על בלפור. בלפור קבל את הדבר

בהתלהבות. מילנר הסכים מיד. שכר הרבה צפוי לנו בזה, אמר, ואין הפסד בצדו. קבינט המלחמה דן בענין. ארץ ישראל עלולה להיות נקודה סטרטגית חשובה בממלכה הבריטית — מן הראוי לפתחה אחרי המלחמה. העם האחד, אשר לו כסף, מרץ וחשק לעשות זאת, הלא הם היהודים. גם משבר השעה וגם צרכי העתיד מחיבים את בריטניה לתמוך בציונות תמיכה מלאה.

„בעיני סמוטס היה הרעיון טוב מכל הבחינות. רודס חלם על אפריקה שכלה אדומה⁽²⁾. סמוטס חלם אותו חלום. ארץ ישראל מפותחה וחזקה תסייע לקיום החלום. „יושבי דרום-אפריקה לא אהבו יהודים, אבל סמוטס נטה להם חסד מימי 'ה ט פ ו ל ק' ושלטונו בטרנסוואל, ועודד עליה יהודית. בתשובה למבקרי אמר: „לא משום שאני אוהב יהודים יותר משאני אוהב עמים אחרים אני נוהג כך, אלא משום שאני אוהב צדק.“ אויביו גחכו ואמרו: הנה הוא „ג'ני הנוכל“; זקוק הוא ליהודים, כי בידיהם ההון, והיא הדרך לשלטון ולהצלחה.

„אין ספק שסמוטס אוהב שלטון והצלחה. פעם אחת שאל אותו בלפור: „מה הוא הדבר הנוטע אמון בלב אנשים אל מנהיגים?“ — „הצלחה“, ענה סמוטס — אף על פי שדברי הימים מלאים עובדות, המכחישות זאת.

„סמוטס, היתה לו גם נטיה פרטית ליהודים; הוא אהב לראותם סביבו. רקע אחד להם ולבני עמו: הללו הולנדים בני המישור השמם, הללו יהודים בני המדבר. אותן התכונות להם: אלה ואלה אנשים חמוצים, מרים, אדוקים באמונתם, כל סדרי חייהם מושתתים על דת, שמקורה באותו הספר — בתנ"ך. אלה ואלה שומרים נקמה בנפשם, אינם סולחים ואינם שוכחים את הרע שנעשה להם. אלה ואלה הם אינדיבידואליסטים גמורים, אינם מודים ביתרון איש מרעהו, אינם מקבלים עליהם מרות או משמעת, ואף על פי כן הם מכבדים בכל נפשם את החוק ואת הכתוב.

לסמוטס מוח יהודי. אין זה מוחו של היהודי היוצר דברי נגינה ואמנות גדולים, ולא של היהודי שנהירים לו סבכי עסקים זעירים או שבילי הממון האדיר, אלא מוחו של היהודי המהרהר בפרטי פרטיהם של כתבי הקדש, ההוגה בסוגיות תלמודיות חמורות, העמל להקים מערכות פילוסופיות מלאות בקיאות ויבשות כאבק, כוז של שפינוזה, אנשים, שהלך-מחשבותיהם קשה וגשמי, ולפתע בוקעים ועולים מתוכו פסי אידיאליזם ונולדות השקפות-עולם גדולות, העושות בעובדות כמעשה ליל ירח מדברי קר בצללים, שהוא מבדיל בין אור לחושך בקו ברור, ולא כמעשה ליל קיץ חם, המלבישם רקמת גונים, המתמזגים ומשתנים. סמוטס, כמו היהודים, מסוגל להבין את ישעיהו, אף לשיש בו, ואין הוא מסוגל להנות ממעשה בשדים וברוחות או לצחוק בנקל לבדיחה קלה.

„הצד השווה שבין סמוטס ליהודים הוא, קדם לכל, ביהירותו *arrogance* שאינה נופלת מיהירותם המדהימה. בכל הדורות היו היהודים משתחווים ומתרפסים ונותנים שלום למדכאיהם, וכל הימים ידעו בלבם כי הם נעלים על אויביהם. הם

(2) גונם של תחומי הממלכה הבריטית על המפות הגיאוגרפיות אדום הוא. — א. ר.

העם הנבחר — (וכמוהם ההולנדים רואים את עצמם כעם הנבחר) — אלהים בכבודו ובעצמו בחר בהם, הבדילים מיתר בני אדם, הפלה אותם לטובה, וכל יהודי יודע כי לא במקרה הוא יהודי, אלא בזכות בחירה.

„לסמוטס אותה היהירות השכלית, אותה ההרגשה שהוא עולה על אחרים, ומכאן קצר-רוחו. אין בו ענוה. אין הוא מסוגל לרדת אל דרגת האיש הבינוני, להבין ללבבו ולהשתתף ברגשותיו. התנשאות זו, כמו שהיא גורמת לרדיפות על היהודים, כן גרמה לטינה על סמוטס.

„הציונות שבתה את דמיונו. הוא עבד לטובתה בהתלהבות. מנהיגם של היהודים הציונים היה חיים ויצמן, פרופסור לחימיה באוניברסיטה של מנצ'סטר. הוא בא אל לויד ג'ורג'. לויד ג'ורג' אמר לו: „לך ודבר אל הלורד רדינג ואל הגנרל סמוטס“.

ויצמן התראה עם רדינג, אבל רדינג, היהודי, פגשו בקרירות והקפוא ברוחו הכבושה והצוננת כקרח. ויצמן פנה אל סמוטס, הנוצרי, וזה קבל אותו בחם ובהתלהבות. אחד הדברים הגדולים שאנו נלחמים עליו במלחמה הזאת, אמר סמוטס, הלא הוא — יצירת בית לאומי לעם היהודי. — מאז עזר לויצמן ועבד במסירות למען הציונות.

יחסו אל היהודים ואל הציונות לא נשתנה ברבות הימים. שנים עמד בראש הממשלה בדרום-אפריקה, אחרי כן המגר, נאבק, פרש לשעה, כתב חבור פילוסופי, יצא לחוץ לארץ. ספרו קנה לו שם בחוגי אנשי המדע, והרצאותיו באנגליה ובאמריקה הגדילו את פרסומו. בשובו אל ארצו — „מצא את בית הנבחרים עוסק בהצעה להגביל את עלית היהודים. הוא נלחם בהצעה ועורר עליו משמטה חשוכה, הוא התכון לחזור לאנגליה, ומריביו שאלו, אם יש בדעתו, אגב אורחא, לקבל עליו תפקיד של מושל בארץ ישראל, והלץ קרא אחריו: „יחי מלך היהודים!“

עברו עוד שנים. סמוטס לא נשתנה, אבל הגלגל חזר והעלה אותו אל המקום הראשון במדינה. בן ששים הוא, אך עוד כחו עמו. ויתכן מאד כי בקרב הימים, בכלות המלחמה הזאת, ישוב ויעלה גם על הבמה הבינלאומית וירים את קולו כבראשונה — למען החרק הבינלאומי, למען ההתחייבויות הבינלאומיות, למען קיום ההתחייבות הבריטית והבינלאומית להשיב את ישראל אל ארצו ולכונן בה את ביתו הלאומי.